

ностей. З плином часу, формуючи загони «вільних», селяни не отримували омріяної волі, і розуміючи, що їх надурили, шукали відповідальних.

Спогади Антонія Ковальського свідчать, що через високий авторитет царя винних шукали серед представників панства, священнослужителів та писарів. Наслідком стала відчайдушна агресія, від якої особливо постраждали священники, як освічені особи, що «навмисне приховували правильний Маніфест». Незважаючи на те, що радикально налаштовані селяни трошили маєтки панів, били священників, загалом, рух пройшов без великих погромів. Спогади малюють жорстоку картину придушення Київської козаччини, що також було закономірним наслідком селянської непокори.

Джерел та література

1. Волковинський В., Рєснтт О. Україна у Кримській війні 1853–1856 рр. (до 150-річчя Східної війни). Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. 211 с.
2. Посмертний рассказ о. Антония Ковальского (к истории крестьянских волнений в Киевской губернии 1855 г.). *Киевская старина*. 1882. № 1. С. 174–193.
3. Посмертний рассказ о. Антония Ковальского (к истории крестьянских волнений в Киевской губернии 1855 г.). *Киевская старина*. 1882. № 2. С. 386–396.
4. Шамрай С. Київська Козаччина 1855 року (до історії селянських рухів на Київщині). Київ: Всеукраїнська АН, 1928. 127 с.

Сауляк Анастасія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

М. І. ПИРОГОВ: МІСІЯ ЛІКАРЯ НА ВІЙНІ

Анотація. Розвідку присвячено діяльності визначного лікаря, педагога, гуманіста М. Пирогова. Протягом життя він виявив себе не тільки як чудовий високопрофесійний медик, але і як організатор, небайдужий до проблем інших, який наважувався вступати у боротьбу з вищими чинами

Ключові слова: М. І. Пирогов, лікар, військово-польова хірургія, війна.

Abstract. The investigation is devoted to the activities of the eminent physician, teacher, humanist M. Pirogov. Throughout his life, he proved himself not only as an excellent highly professional physician, but also as an organizer, not indifferent to the problems of others, who dared to join the fight against higher ranks.

Keywords: M. I. Pirogov, doctor, military field surgery, war.

Довготривала пандемічна ситуація та військове вторгнення Росії на терени України актуалізували проблему місії лікаря у суспільстві, особливо в моменти зростання загроз життю пересічних людей. Серед знакових постатей медиків неординарне місце посідає Микола Пирогов, який зробив внесок не лише у медичну галузь, але і в гуманітарний поступ суспільства загалом.

Життя та діяльність М. Пирогова стали об'єктом уваги кількох поколінь дослідників. В. Голобородько, М. Скрипников, Ю. Максимчук, Г. Собчук, Л. Шевченко та чимало інших простежили ключові етапи його біографії, показали внесок у розвиток військової медицини, освіти [1; 3; 8; 9]. Проте, ця постать надзвичайно багатогранна, тому недивною є наявність лакун у науковому знанні

про неї, серед яких і його гуманістичні орієнтири. Метою розвідки є визначення суспільної місії лікаря в умовах війни. Для її досягнення долучено мемуарну літературу авторства М. Пирогова.

М. Пирогов, отримавши освіту в Росії та практику за кордоном, почав впроваджувати набуті знання задля реорганізації медичної допомоги. У цьому виявився гуманізм М. Пирогова, що підтверджується його розлогіми міркуваннями про співвідношення людської свободи та державної регламентації. Зокрема він писав: «... як наша думка та наша воля можуть бути невольними, коли ми відчуваємо так живо свободу нашої думки та нашої волі. І, охоплені цим відчуттям, прагнемо повної свободи дій», – і далі: «Завдання нашого уряду у нинішній час повинно полягати в тому, щоб сприяти всіма силами розвитку індивідуалізму, ще пригніченого стадними властивостями» [4, с. 222, 225].

Одним із ключових періодів професійної діяльності М. Пирогова стала Кримська війна (1853–1856). Його, як професіонала, який вже зарекомендував себе як кваліфікований лікар, відправили на фронт до Севастополя. Події в Криму глибоко хвилювали Миколу Івановича, і він наполегливо прохав дозволу вирушити на театр військових дій, аби вжити своїх сил і знань для користі солдатів на бойовому полі. Знаючи про недосконалість, навіть запущеність медичної допомоги пораненим під час бойових дій, він усвідомлював очікувані проблеми. У праці «Початки загальної військово-польової хірургії» він писав: «Я ніколи не забуду мого першого в'їзду до Севастополя. Це було пізньої осені у листопаді 1854 р. Вся дорога від Бахчисараю протягом 30 верст була захаращена транспортом поранених, знярядь і дощ лив, як з відра, хворі і між ними ампутовані лежали по-двоє і по-троє на підводі, стогнали і тремтіли від вогкості, і люди, і тварини ледве рухалися в багнюці по коліна, чулися крики поранених і каркання хижих птахів, і крики змучених погоничів, і віддалений гул севастопольських гармат». Мимоволі доводилося замислитися про майбутню долю хворих. Передчуття лікаря були невітнішим. І вони справдилися. Картину, яку довелося побачити, можна назвати жахаючою. І тут лікар проявив свої організаторські здібності, які підкріплювалися медичними знаннями [6, с. 203].

Насамперед М. Пирогов наказав прямо на полі бою ділити поранених на п'ять категорій: 1) безнадійні; 2) небезпечно поранені, які потребують невідкладної допомоги; 3) важкі, здатні пережити доставку до шпиталю; 4) підлягають відправленню до шпиталю; 5) легкопоранені, яким допомога надається на місці [5, с. 30]. Таке «сортування» дало змогу розвантажити медиків, втома яких була неспівмірною. Доклавши багато зусиль, зрештою хірургу вдалося організувати роботу військово-транспортних команд з кіньми та зручними візками, завдяки чому поранених досить швидко доставляли до шпиталю. Тільки після цього він зміг взятися за свою основну справу – запровадження нових методів лікування.

М. Пирогов першим почав накладати на свіжі рани і переломи гіпсові пов'язки, які дозволяли уникнути зміщення кісток, а також забезпечували захист від інфекції. Хірург надавав великого значення дезінфекції: він вимагав, щоб лікарі мили руки спиртом або розчином хлорного вапна, видаляючи цим «шкідливі ферменти» [2]. Багато його колег вважали такі застереження надмірними, адже у той час на операції не одягали жодних білих халатів, а навпаки підшуку-

вали вживаний одяг – однак забруднитись в крові. Широке застосування дезінфекції почалося лише через 10 років, але нововведень М. Пирогова вистачило для зведення до мінімуму ампутацій, що давали великий відсоток смертності.

Особливу увагу було приділено роботі сестер милосердя. Познайомившись із прибулими, він розділив їх на три групи: перев'язувальні, аптекарки та господині, а незабаром призначив ще й транспортних сестер, до обов'язків яких входив супровід поранених у дорозі [5, с. 37]. Для кожної категорії Микола Іванович написав докладну інструкцію про догляд за зовнішнім виглядом, здоров'ям та дії в певних ситуаціях. Варто зазначити, що після створення сортування як поранених, так і сестер милосердя, у шпиталях зник хаос, праця набула чіткості та злагоженості. Цей фактор є досить важливим і на сучасному етапі, ще тоді лікар розумів, що безладу в колективі не місце, особливо якщо це стосується лікарів.

Треба сказати, що йому довелося зіткнутися з такими «принадами» жіночого колективу, як плітки, сварки, протистояння «шляхетних» і «простих». Незважаючи на всі складнощі, М. Пирогов цінував сестер милосердя дуже високо: вони нарівні з чоловіками працювали в перев'язувальних та операційних, доглядали поранених, не боячись ні ворожих куль, ні жахливого видовища найстрашніших руйнувань людського тіла. Вони займалися також приготуванням їжі, прибиранням і, що важливо, – стежили, щоб злодії-інтенданти не обкрадали поранених. М. Пирогов зазначав у листі дружині: «Присутність жінки, охайно одягненої, та її допомога оживляє плачевну юдоль страждань і лих» [6, с. 32].

Ще під час війни Пирогов стикнувся з ігноруванням його звернень з боку керівних чинів. «Я мав невпинно скаржитися, вимагати і писати, – згадував потім сам хірург. – Через це кілька разів виходили неприємності. Деякі мої висловлювання у письмових проханнях виявилися „невідповідними” або недостатньо ввічливими» [6, с. 64]. За «неввічливість» М. Пирогова чекала догана спочатку від Горчакова, а згодом і від нового імператора Олександра II, але образи хірурга не хвилювали. Для благополучного результату війни і добробуту солдатів потрібно було докорінно реорганізувати систему надання допомоги хворим, а також питання з облаштування житла, постачання солдатів, лікарів та інших необхідними речами [5, с. 38].

На жаль, усі прохання Миколи Івановича були проігноровані. Навіть більше, він отримував догани. Але М. Пирогов не здавався і продовжував працювати у військово-польовій медицині. Під час Російсько-турецької війни (1877–1878) лікар також надавав допомогу пораненим, маючи більші повноваження і не зважаючи на поважний вік. З повною впевненістю можна заявити, що Микола Іванович був лікарем за покликанням душі та людиною совісті, надаючи допомогу всім, хто її потребував [7, с. 82]. В одному зі своїх листів він писав: «Грішно, склавши руки, бути одним тільки пустим глядачем, кому Бог дав хоч якусь можливість брати участь у ній. ...Тому, у кого не охололо ще серце для високого і святого, не можна дивитися на все, що робиться навколо нас, дивитися одностороннім егоїстичним поглядом» [6, с. 35]. Усі образи на владу були позаду і Микола Іванович просто продовжував бути лікарем, основною метою якого є збереження життя хворого.

Ім'я Миколи Пирогова та його життя залишаються прикладом служіння народу, патріотизму, самовідданості ідеалам великого милосердя. В цій людині простежувалася відданість своїй справі та гуманність людини до всього живого. Він продемонстрував істину місію лікаря, яка полягає не лише у порятунку життя та здоров'я людей, але і в поширенні у суспільстві гуманістичних цінностей, навіть якщо доводиться йти всупереч загальноприйнятим нормам.

Джерела та література

1. Голобородько В. М. Микола Пирогов в Україні. Умань: ПП Жовтий О. О., 2012. 178 с.
2. Мартынова З. С., Антошук К. Ф., Фоменко Л. И., Вихристюк Г. И. Н. И. Пирогов – участник Крымской кампании 1853–1856 гг. *Національний музей-садиба М. І. Пирогова*. URL: http://www.pirogov.com.ua/pirogov_-_uchasnik_krimskoy_kompanii_1853-1856_gg_ua.htm
3. М. І. Пирогов. Його життя і діяльність в Україні / М. С. Скрипников, Ю. О. Максимчук, К. І. Кульчицький [та ін.]. Полтава: [б. в.], 1995. 162 с.
4. Пирогов Н. И. Вопросы жизни. Дневник старого врача. *Н. И. Пирогов. Собр. соч. в восьми томах*. Москва: Государственное издательство медицинской литературы, 1962. Т. VIII. С. 69–352.
5. Пирогов Н. И. Начала общей военно-полевой хирургии. Москва–Ленинград, 1941. 335 с.
6. Пирогов Н. И. Севастопольские письма и воспоминания. Москва: Издательство АН СССР, 1950. 296 с.
7. Сергеева Т. Б. Николай Иванович Пирогов – русский врач, совесть нации. Ставрополь: Медицинский вестник Северного Кавказа, 2010. 83 с.
8. Собчук Г. С., Кланца П. А., Кланца О. П. Золотая осень Н. И. Пирогова: жизнь и деятельность Н. И. Пирогова в усадьбе Вишня. Винница: Консоль, 2005. 154 с.
9. Шевченко Л. М. І. Пирогов в Україні. Київ: Рідний край, 1996. 127 с.

Попова Тетяна

Українська інженерно-педагогічна академія

ОГЛЯД РІЗНОВИДІВ ШИЙНИХ ПРИКРАС В ЕТНІЧНОМУ ОДЯЗІ УКРАЇНОК ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анотація. Розглянуто декорування етнічного жіночого одягу різними видами шийних прикрас (намистами, дукатами, згардами, кризами, рифами, баламутами, пацьорками, герданами тощо), які мають своє призначення, естетичні особливості, техніку виконання.

Ключові слова: одяг, українки, шийні прикраси, орнамент, оздоблення.

Abstract. The decoration of ethnic women's clothing with different types of neck jewelry (necklaces, ducats, collars, crises, reefs, balamuts, beads, necklaces, etc.), which have their own purpose, aesthetic features, technique.

Keywords: clothes, Ukrainian women, neck ornaments, ornament, decoration.

В Україні бісерні прикраси в складі національного костюму найбільш поширені як у західних – Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, так і у центральних областях – Чернігівській, Житомирській та Київській. Більшість назв українських бісерних прикрас виникла від способів виготовлення: силянка, плетінка, гердан тканий тощо; від форми вічок ажурності прикрас: решітка, сітка, ліхтарик; від назви жіночого вузького поясу, який ткали з різно-